

| AFBEELDING 1. | *Lavendelbauwe verkiezelingen uit Alteveer.*

Alteveer (Gr): een lepeltje fossielen in een berg met grind

PETER DE VRIES
MIDDENSTRAAT 24
9611 KK SAPPEMEER
KARINE-PETERDV@HOTMAIL.COM

Er is in het noorden van Nederland volgens diverse geologische gidsen niet veel fossiel materiaal te vinden, maar de praktijk bewijst het tegendeel. In Zuidlaren, Noordbroek, Borger en Pekela zijn zandzuigerijen, die met het zand ook grind mee naar boven halen. In dat grind vindt men o.a. fossielen. In de Eemshaven kan men regelmatig barnsteen vinden, vaak aangespoeld na een Noordwester storm. De Hondsrug bevat, vooral tussen Groningen en Haren, keileem met fossielen in sedimentaire zwerfstenen uit Ordovicium en Siluur. Over tabulaten, voornamelijk van deze vindplaatsen afkomstig, heeft Harry Huisman tussen 1974 en 1980 een twaalf-tal artikelen gepubliceerd in *Grondboor* en *Hamer*. Gelukkig zijn vondstmogelijkheden in Groningen nog geen verleden tijd. Over één tamelijk onbekende vindplaats van fossielen gaat dit artikel.

Jarenlang was ik in Alteveer langs de zandzuigerij gereden zonder er een kijkje te nemen. “Hier gebeurt zo weinig”, dacht ik. Toen ik op televisie beelden zag van een excursie naar Alteveer onder leiding van Bert Boekschoten en Jan Delvigne, werd ik wakker geschud. Ze toonden namelijk een paar mooie vondsten uit de zandzuigerij, waaronder lavendelblauwe sponzen en tabulaten. Sindsdien ben ik er regelmatig gaan zoeken. De hoeveelheid en de omvang van de fossielen in het grind van Alteveer is doorgaans bescheiden (zie titel). Toch bezit ik nu, na tien jaar intensief verzamelen, een mooie collectie lavendelblauwe fossielen van deze vindplaats (Afb. 1).

Het zand en grind van Alteveer is afkomstig uit de oude zand- en grindpakketten die in Noord-Nederland zijn afgezet door de Eridanos of Baltische Oerstroam, een voormalige rivier die gestroomd heeft door wat nu de Oostzee is. De naam Eridanos is afkomstig van de oude Grieken, die hem gebruikten voor een Noord-Europese, barnsteenrijke rivier. Vanaf het Vroeg-Mioceen tot het Bavel Interglaciaal, ongeveer 1 miljoen jaar geleden, had deze rivier – of beter, dit riviersysteem – een totale lengte van 2.700 km. Het werd gevoed door verschillende zijrivieren die in het noordelijk deel van Scandinavië, Lapland en Rusland ontsprongen. De delta schoof geleidelijk in westelijke richting op, van Polen naar de hele Noordwest-Europese laagvlakte en tot ver in de huidige Noordzee. Het stroomgebied tijdens haar grootste uitbreiding wordt geschat op ongeveer 1 miljoen km². Qua omvang moet het riviersysteem toen half zo groot zijn geweest als de Amazone nu. De vergletsjeringen van Scandinavië tijdens de verschillende glacialen hebben het stroomgebied zodanig gewijzigd, dat het systeem ophield te bestaan.

De sedimenten van dit riviersysteem in de Nederlandse ondergrond zijn ondergebracht in de lithostratigrafische formaties van Peize en Appelscha. Deze eenheden hebben een ouderdom van Reuverien tot en met het Vroeg-Cromerien. De rivierafzettingen zitten in Groningen en Drenthe tientallen meters diep. Plaatselijk zijn ze tijdens het Saalien door gletsjers tot aan het oppervlak omhooggestuwd. In Alteveer wordt echter alles naar boven gebracht door een zandzuiger vanaf ongeveer 10-25 meter diepte, zodat het deels om ongestuwde afzettingen lijkt te gaan.

Het grove grind heeft het grootste deel van de reis vanuit het herkomstgebied in Scandinavië, Polen en Duitsland waarschijnlijk vastgevroren in ijs afgelegd.

AFBEELDING 4. | Knikkeralgen (*Cyclocrinites* sp.) met crinoiden en cephalopoden in lavendelblauwe kalksteen (5,1 x 4,5 cm).

AFBEELDING 2. | *Hindia sphaeroidalis*, een ordovicische spons. (2,7 x 1,4 cm).

AFBEELDING 3. | *Carpospongia pogrebowi* (1,8 x 1,8 cm).

Het laatste deel van de route, vanaf het punt waar het uit het ijs ontdooide tot aan de huidige vindplaats, vond watertransport plaats. Dat verklaart waarom een deel van de stenen een afgerolde vorm hebben.

De fossielen zijn voor het grootste deel blauwe verkiezelingen uit het Boven-Ordovicium. Ze komen sporadisch voor en zijn – afhankelijk van waar het schip op dat moment zuigt – maar heel zelden te vinden. Dit maakt dat het zoekresultaat soms letterlijk een “lepeltje fossielen in een berg grind” is.

Hun herkomstgebied staat niet vast, omdat de formaties waaruit ze afkomstig zijn door de schurende werking van gletsjers gedurende meerdere ijstijden zijn verdwenen. Het fossielengezelschap van de blauwe verkiezelingen suggereert echter dat deze afkomstig zijn uit het Oost-Baltische gebied, wellicht noordelijk van Estland, rond Sint-Petersburg en noordelijk daarvan.

Een opsomming van de zoekresultaten

Sponzen: Kleine, maar prachtig gevormde exemplaren van *Caryospongia diadema*

AFBEELDING 5. | De alg *Receptaculus* sp. (2,5 x 1,0 cm).

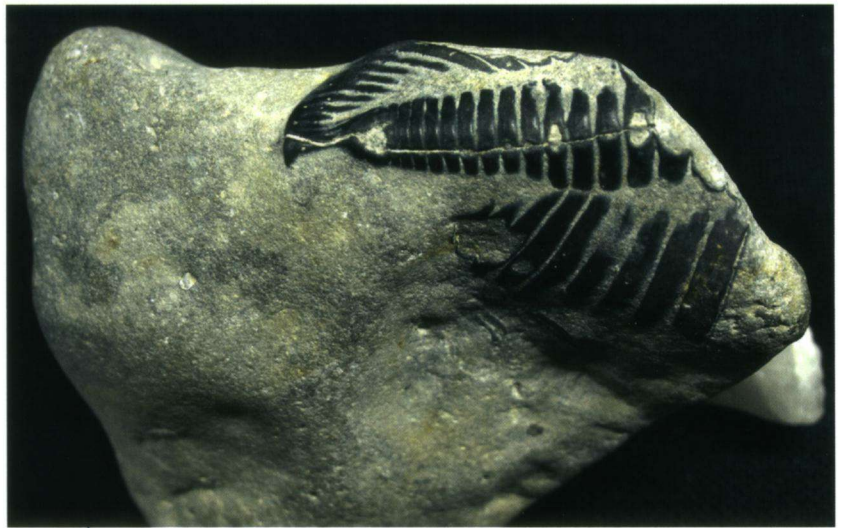
Vankempenia erratica;
Zittelella sp. (zie Grondboor & Hamer nr. 4/2006);
 Veel kogelronde exemplaren van *Hindia sphaeroidalis* (Afb. 2);
 “Pindasponzen”
Syltrochos pyramidoidalis;
Caryospongia roemeri;
Carpospongia conwentzi;
Carpospongia pogrebowi (voorheen *C. langei*) (Afb. 3);
Carpospongia globosa;
Aulocopium aurantium;
 Tabulaten, o.a. *Palaeofavosites* en Heliolieten;
 Lavendelblauwe hoornsteen met “knikkeralgen” (*Cyclocrinites* sp.) (Afb. 4), vaak samen met brachiopoden, gastropoden en crinoïden;
 Algen: o.a. *Receptaculites* sp. (Afb. 5);
 Stromatoporen;
 Trilobieten: *Chasmops* (Afb. 6);
 Bryozoen: *Diplotrypa petropolitana* (Afb. 7);
 Rugose koralen.

Van de fossielen die niet tot de blauwe verkiezelingen behoren en ook niet uit het Ordovicium stammen, noem ik losse brachiopoden en ammonieten (alleen fragmenten). Verder worden af en toe ook stukjes barnsteen gevonden.

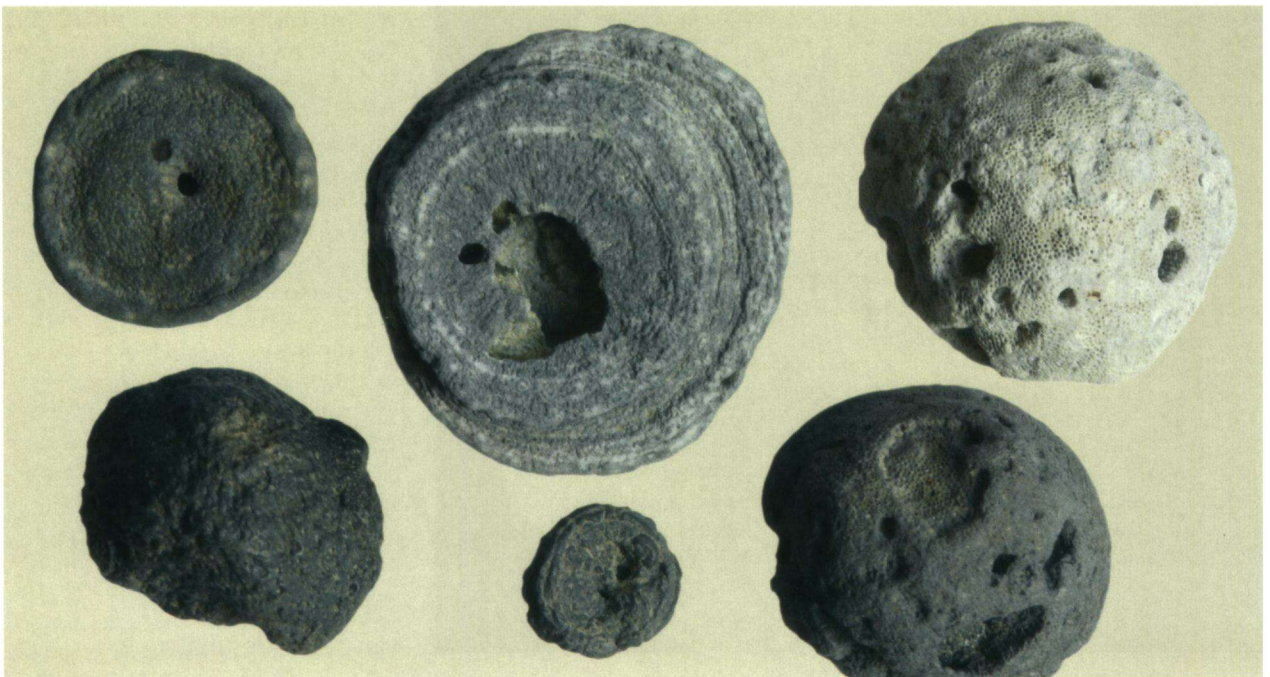
Indien dit artikel u nieuwsgierig heeft gemaakt en u zelf eens wilt gaan zoeken vraag dan eerst even toestemming aan het personeel. Mocht u mijn verzameling willen bekijken, stuur dan gerust een e-mail.

Dankwoord

Een aantal mensen wil ik bedanken voor hun aanmoedigingen die geholpen hebben dit artikel tot stand te brengen: Percy van Keulen, Freek Rhebergen, Tom Koops, Harrie Huisman, Prof. Bert Boekschoten en Ruud Eggink die mij uitdrukkelijk verzocht de verzameling Alteveer apart te houden van het gezochte materiaal van het WWW-gebied (Wilsum-Wielen-Westerhaar gebied). Ook dank ik Bert van Tellingen voor het maken van de foto's en bijzondere dank aan de medewerkers van de zandwinning van Alteveer (m.n. dhr. V.d. Velde), die mij altijd toegang gaven en de zandwinning zelfs openstelden voor I.V.N.-excursies.

AFBEELDING 6. | Staartstuk van de trilobiet *Chasmops gigas* (2,0 x 2,0 cm).

AFBEELDING 7. | Bryozoën van het geslacht *Diplotrypa* (1,0 tot 3,4 cm).

